

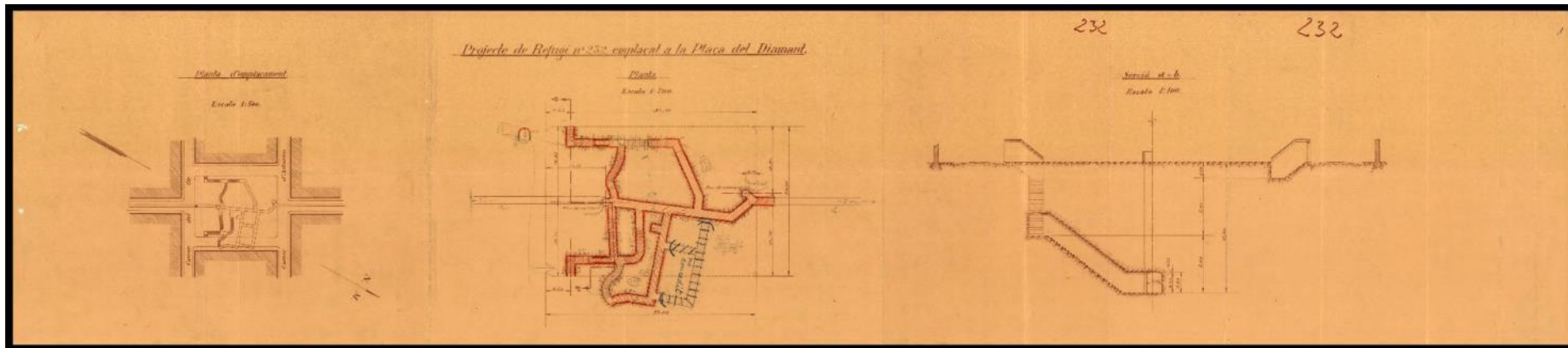
Projecte de recerca sobre els refugis antiaeris de Barcelona

Servei d'Arqueologia de Barcelona

B

1. Presentació: Servei d'Arqueologia i els refugis antiaeris

-Funcions i competències del Servei d'Arqueologia de Barcelona: ens de gestió i d'actuació municipal de tota l'activitat arqueològica de Barcelona, que coordina la documentació, excavació i catalogació de tots aquells jaciments o restes patrimonials arqueològiques que s'exhumen en el subsòl, ja sigui en obres públiques o privades, arreu de la ciutat.

-Els refugis antiaeris entesos com a espais patrimonials confinats

- Els darrers anys s'ha incrementat el coneixement del patrimoni arqueològic en espais soterrats o confinats, gràcies sobretot a la documentació de refugis antiaeris
- Creixent interès per l'estudi del patrimoni de la Guerra Civil i de la memòria democràtica mitjançant l'ús de metodologia arqueològica.

-Els refugis antiaeris i l'arqueologia preventiva

Servei d'Arqueologia de Barcelona com a responsable d'aquest important patrimoni arqueològic soterrat, en els darrers anys ha incrementat el control arqueològic a totes les obres públiques o privades que puguin arribar a afectar dits elements:

- Aplicació de mesures preventives per minimitzar la desaparició d'aquest patrimoni històric de la nostra ciutat, i avançar en el seu coneixement.
- Posar en valor diversos refugis antiaeris, tot i que no exempts de certes problemàtiques.

Aquestes accions pretenen recuperar i habilitar espais de memòria històrica i posar-los a l'abast de la societat, com és el cas del refugi de la Torre de la Sagrera (districte de Sant Andreu).

N

Els refugis antiaeris: història i recerca

B

C

13 de febrer de 1937: primer bombardeig feixista sobre la ciutat, realitzat pel destructor italià Eugenio di Savoia. 18 morts al barri de Gràcia.

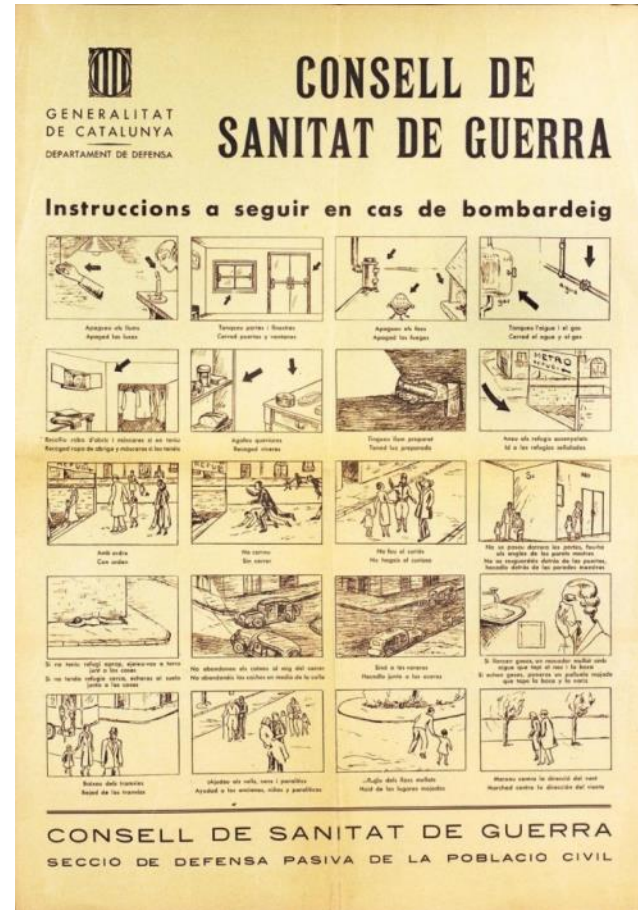
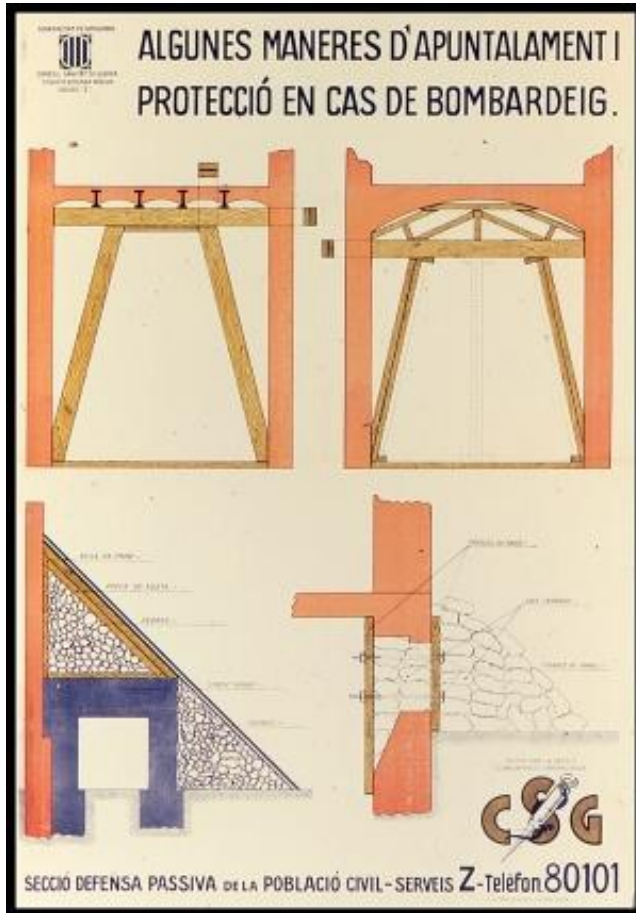

16 de març de 1937: primer bombardeig aeri sobre la ciutat de Barcelona, realitzat per l'aviació italiana feixista.

Conscienciació social: organització de la defensa passiva i inici de la construcció dels primers refugis antiaeris.
194 bombardejos, 2500 morts, 7000 ferits

9 de juny de 1937: el president Lluís Companys constitueix per decret la “Junta de Defensa Passiva de Catalunya”.

11 d'agost de 1937: es creen les Juntes de Defensa Passiva Locals, on “les necessitats ho aconsellin”.

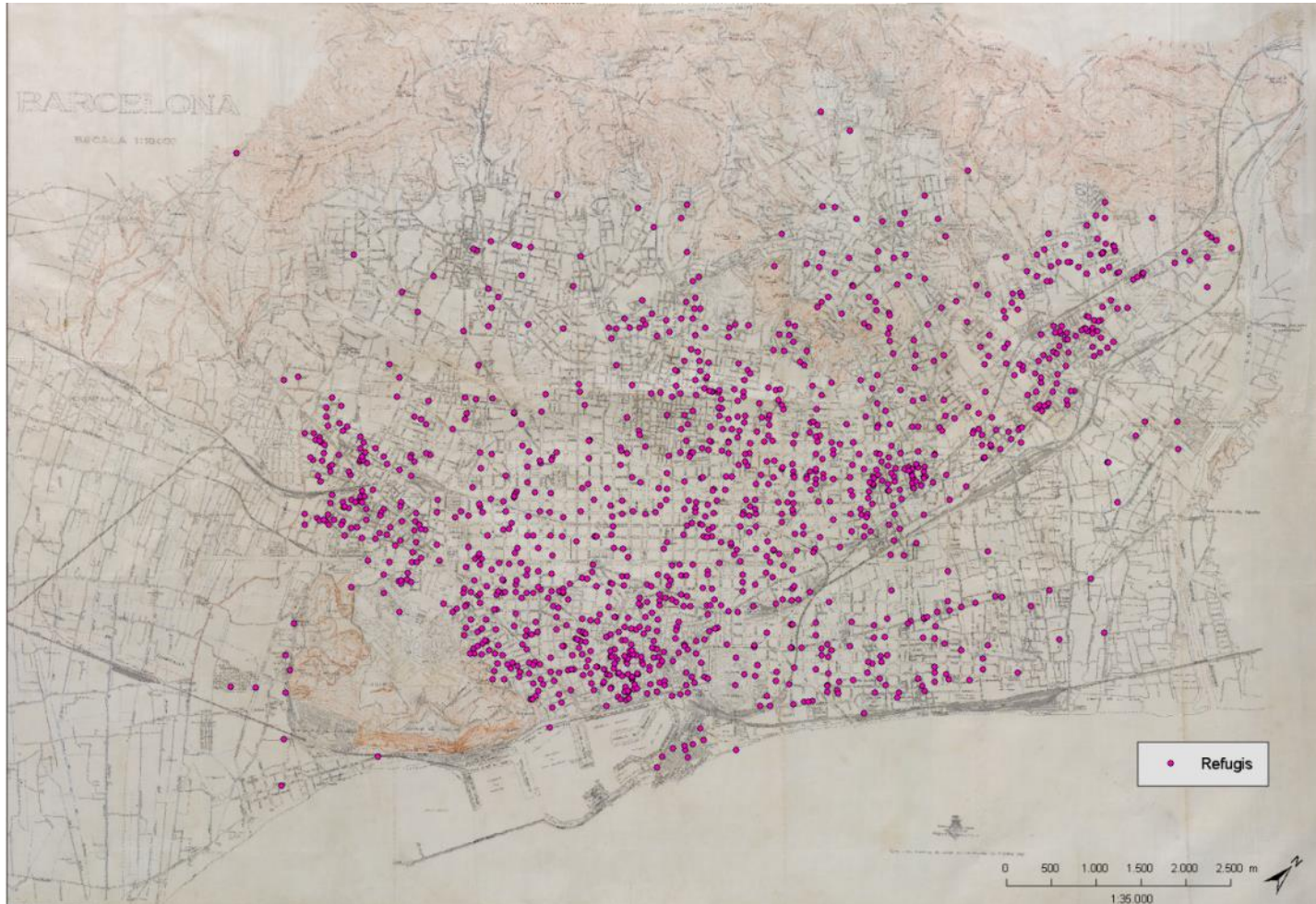
Barcelona 1400 refugis

100 refugis Junta Defensa
Passiva (edificis
emblemàtics)

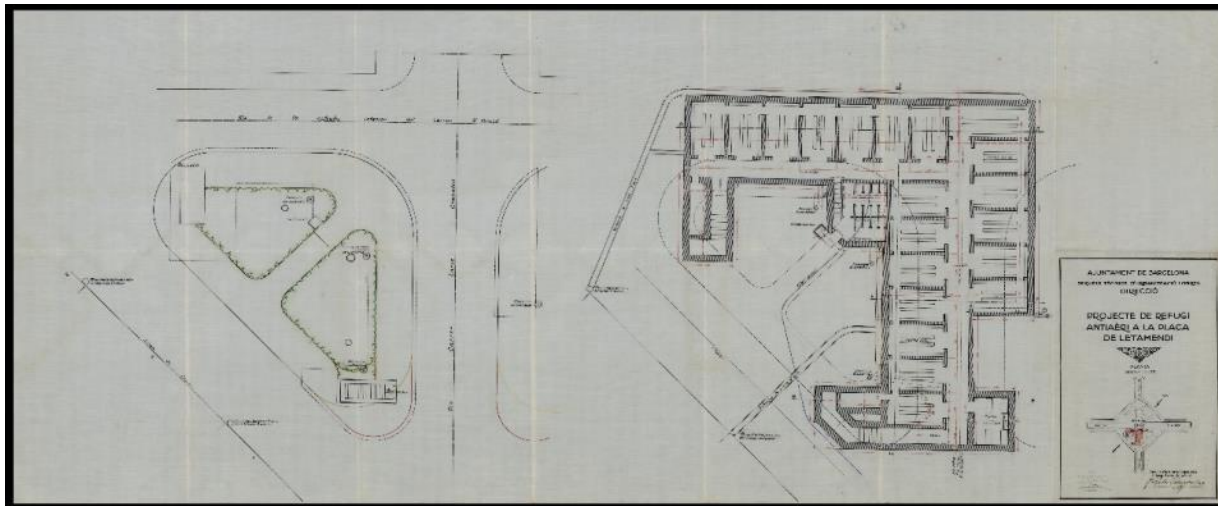
1300 refugis iniciativa civil

La Junta Local de Defensa Passiva de Barcelona

16 de juliol de 1938: la JLDPB confeccionar un atlas, per districtes, amb la ubicació i el número d'identificació de fins a 1293 refugis antiaeris.

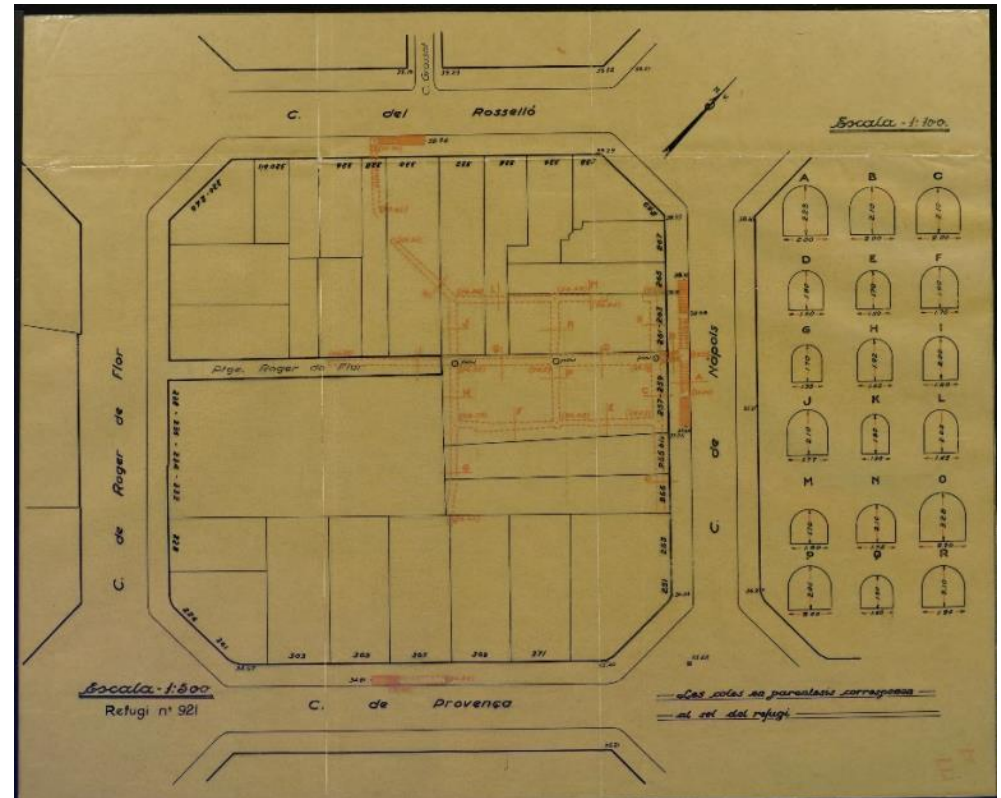
- **Tipologia de refugis antiaeris establerta per la Junta de Defensa Passiva:**
 - **Estructures construïdes reutilitzades com a refugis:** principalment es van reaprofitar els soterranis d'edificis, sobretot els de les fàbriques, i també línies de metro.
 - **Refugis de nova construcció:**
 - **Trinxeres en solars no edificats**
 - **Refugis independents:** Degut a la impossibilitat d'acollir refugis en molts edificis per qüestions de seguretat, sobretot en els industrials, bona part dels refugis es van construir en places i carrers amples o patis grans. Exemples: Refugi 232 (Plaça del Diamant) / Refugi 1510 (Plaça de Letamendi)

- Tipologia de refugis antiaeris establerta per la Junta de Defensa Passiva:

- **Refugis de nova construcció:**

- **Refugis en galeries de mina:** aquests eren els tipus més comuns i econòmics de realitzar, atès que consistien en petits túnels més o menys profunds, amb suports de ferro o fusta, anells de fàbrica o de formigó, segons el substrat geològic on es trobava excavat. Exemple: Refugi 921 a la finca entre els carrers Nàpols, Rosselló i Provença (Eixample)

N

Els refugis antiaeris: alguns exemples

B

C

- Refugi Torre de la Sagrera (Sant Andreu)

25

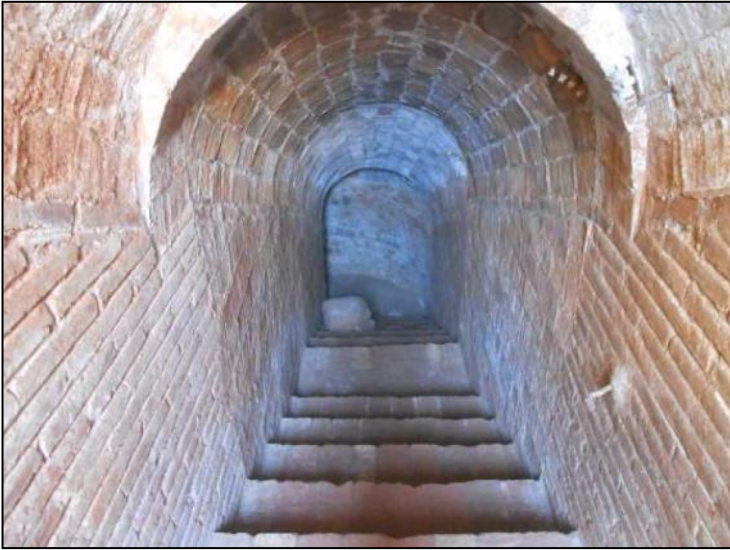

- Refugi núm. 0441: la Torre de la Sagrera (Sant Andreu)

- El refugi núm. 173 del carrer del Ripollès (Sant Martí)

Fotos: Lourdes Forcades

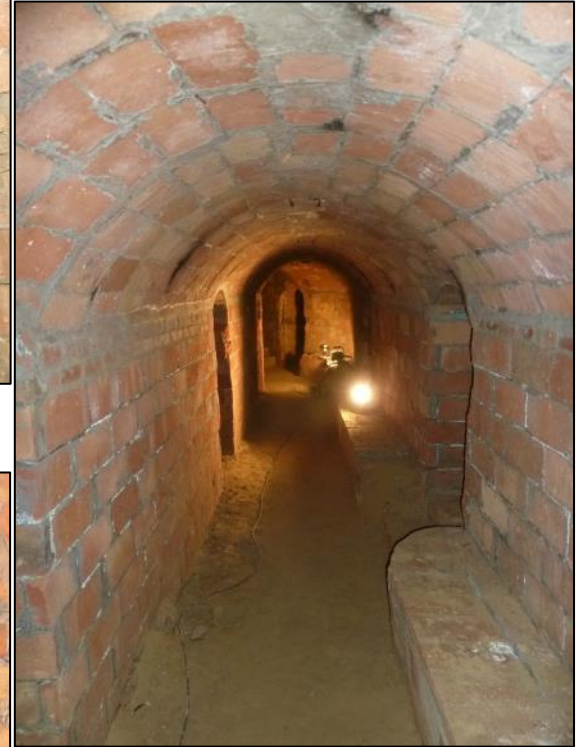
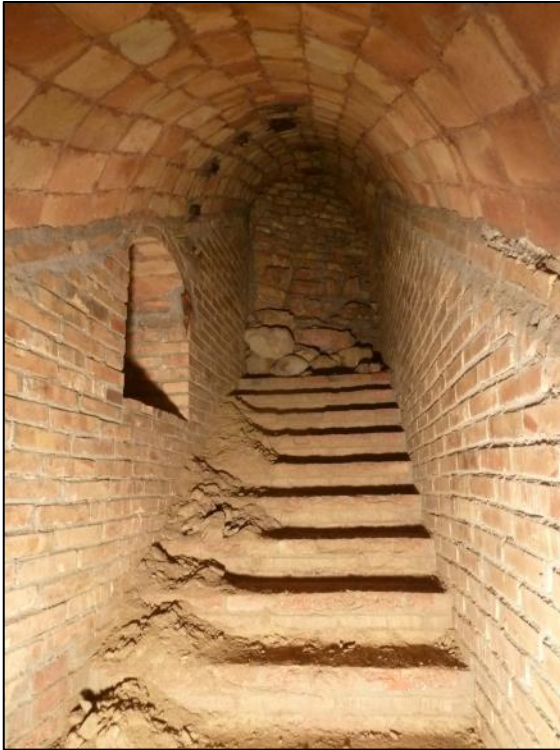

- El refugi núm. 173 del carrer del Ripollès (Sant Martí)

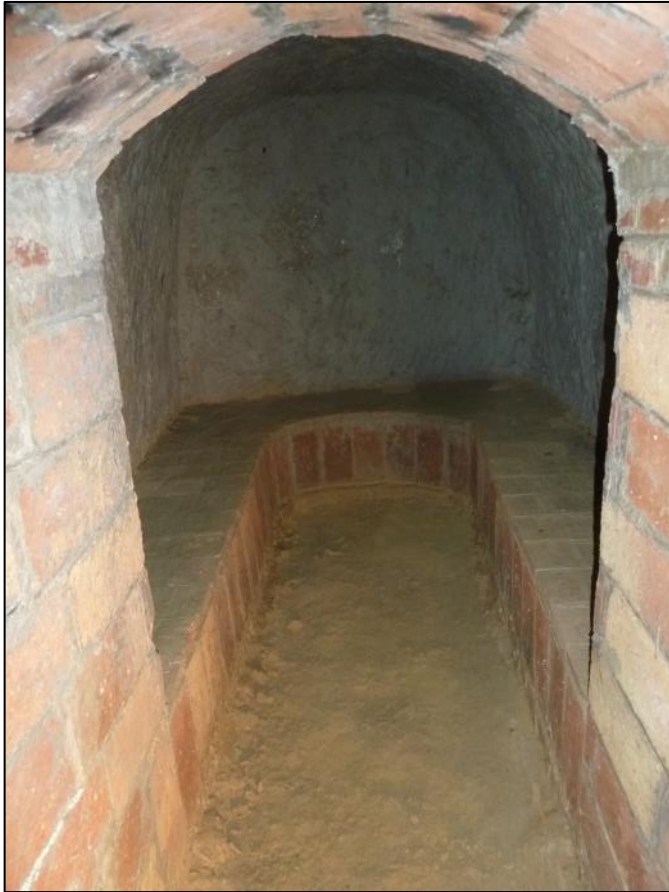
Fotos: Lourdes Forcades

- El refugi núm. 819 de la plaça de Bonet i Moixí (Sants-Montjuïc)

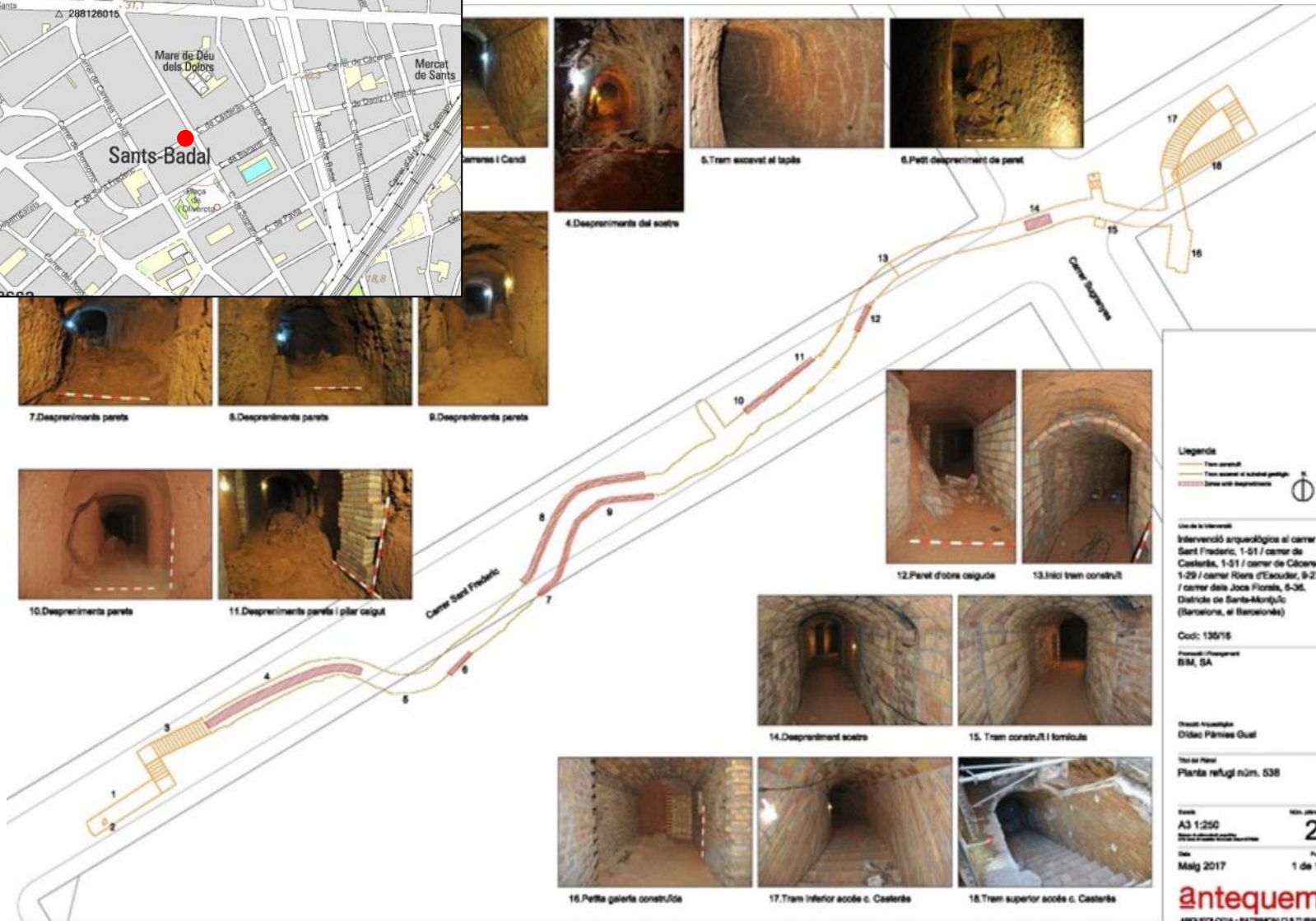
Fotos: Josep M. Vila

- El refugi núm. 819 de la plaça de Bonet i Moixí (Sants-Montjuïc)

Fotos: Josep M. Vila

- El refugi núm. 538 del carrer de Sant Frederic (Sants-Montjuïc)

1. Entrada i Cerdà

4. Desprésaments del sostre

5. Tram excavat al llapis

6. Petit desprésament de pared

7. Desprésaments pareds

8. Desprésaments pareds

9. Desprésaments pareds

10. Desprésaments pareds

11. Desprésaments pareds i pilar caigut

12. Pared d'obra coiguda

13. Inici tram construït

14. Desprésament sostre

15. Tram construït i fornícula

16. Petita galeria construïda

17. Tram inferior acòde c. Cerdà

18. Tram superior acòde c. Cerdà

Llegenda

- Tram excavat
- Tram excavat d'última pujada
- Zona amb desprésament

Lloc de l'intervenció
 Intervenció arqueològica al carrer Sant Frederic, 1-51 / carrer de Cerdà, 1-51 / carrer de Cloanes, 1-29 / carrer Riera d'Escauder, 9-27 / carrer dels Jocs Florals, 5-36, Districte de Sants-Montjuïc (Barcelona, el Barcelonès)

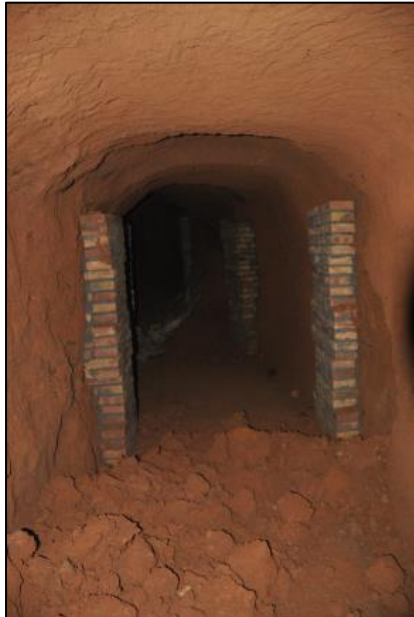
Codi: 13676
Projecció: Management
BM: SA

Direcció Arqueològica:
 DISEC PÀRRIES QUAL

Títol del Pla:
 Planta refugi núm. 538

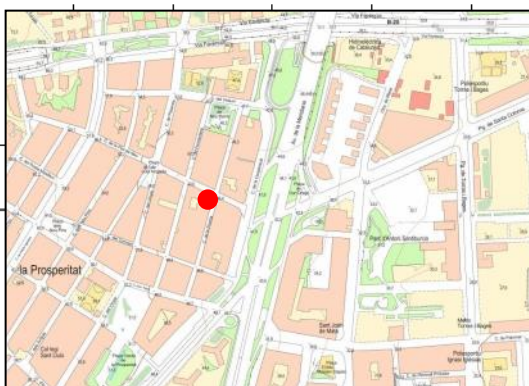
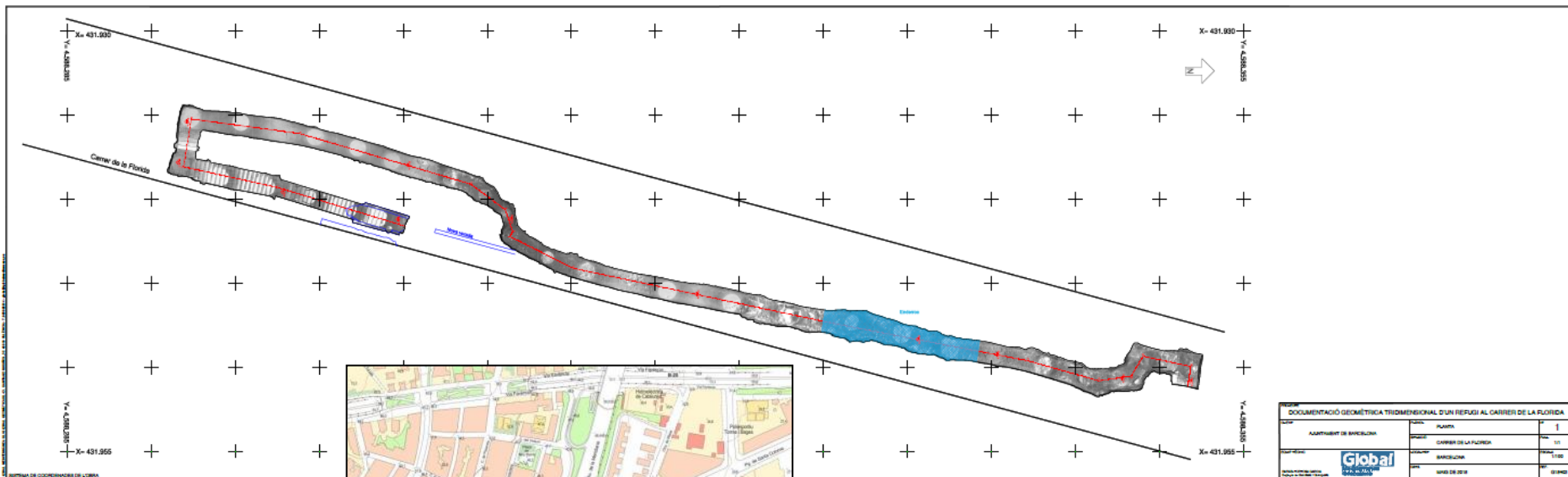
Escala: Mm. paper
 A3 1:250 **2**
Data: Maig 2017 **1 de 1**

- El refugi núm. 538 del carrer de Sant Frederic (Sants-Montjuïc)

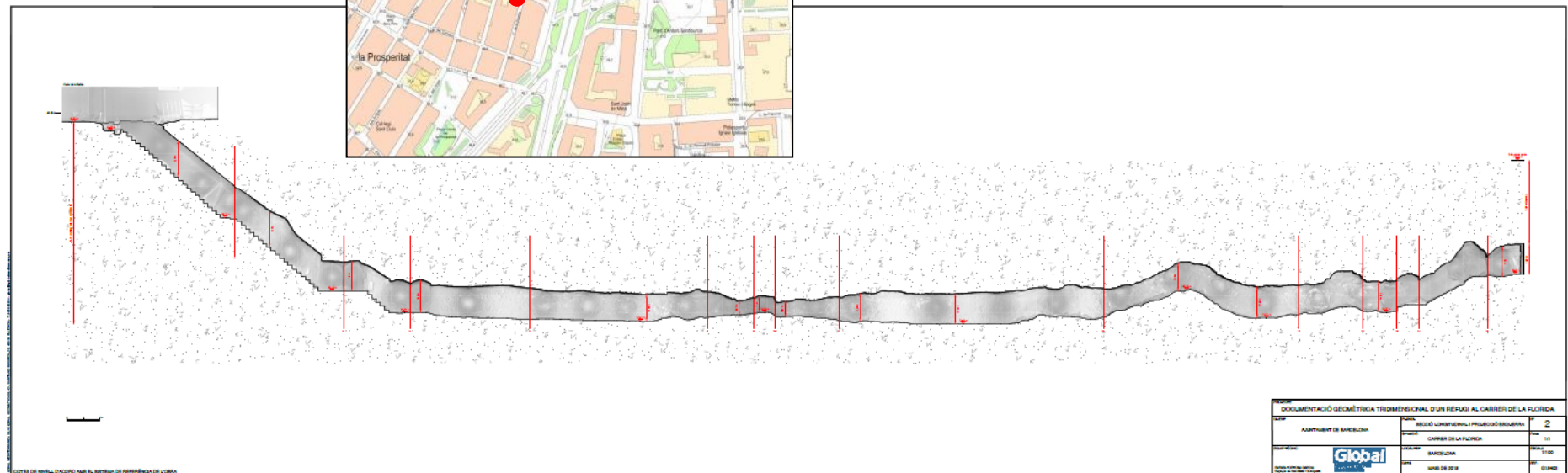

Fotos: Dídac Pàmies

- El refugi núm. 0758 del carrer de La Florida (Nou Barris)

DOCUMENTACIÓ GEOMÈTRICA TRIDIMENSIONAL D'UN REFUGI AL CARRER DE LA FLORIDA		
PROJECTE	PLANTA	1
ADJUNTAMENT DE BARCELONA	CARRER DE LA FLORIDA	131
PROJECCIÓ	BARCELONA	1:100
FECHA	MAIG DE 2018	02/04/2018

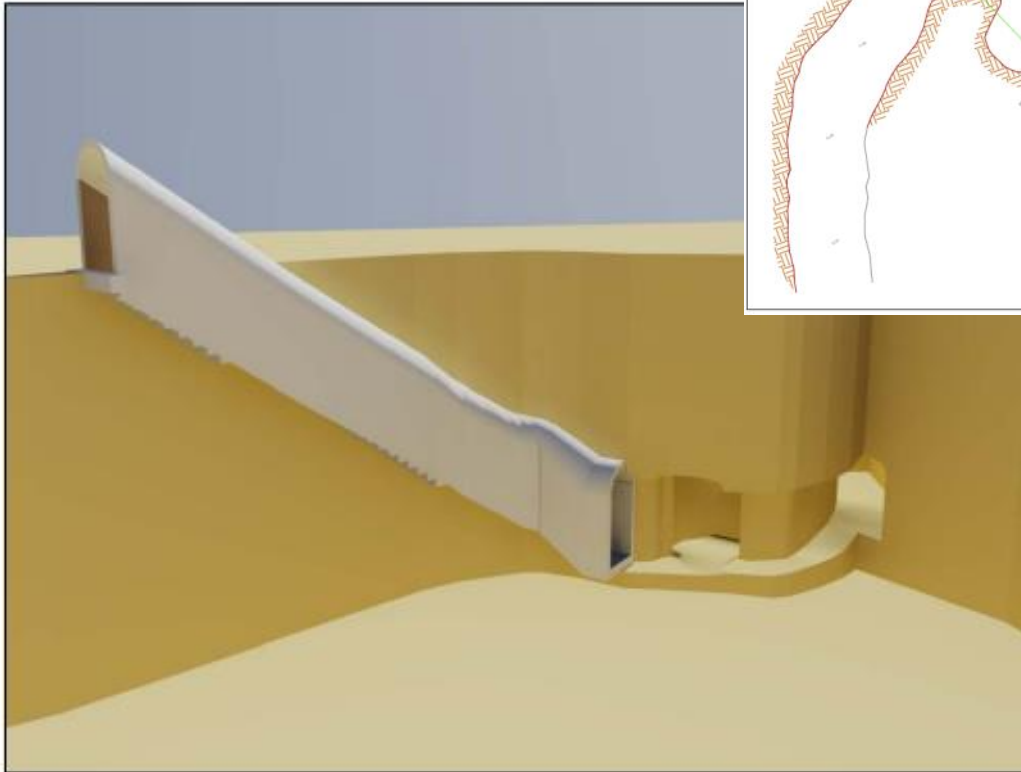
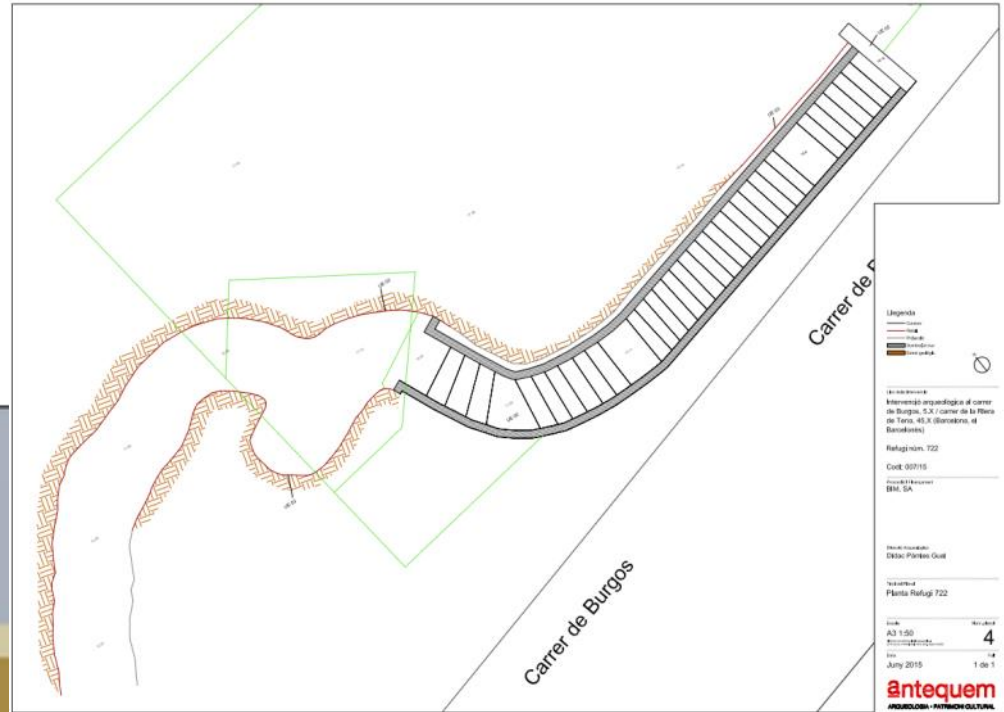
DOCUMENTACIÓ GEOMÈTRICA TRIDIMENSIONAL D'UN REFUGI AL CARRER DE LA FLORIDA		
PROJECTE	SECCIÓ LONGITUDINAL, PROJECCIÓ ESCUADRADA	2
ADJUNTAMENT DE BARCELONA	CARRER DE LA FLORIDA	131
PROJECCIÓ	BARCELONA	1:100
FECHA	MAIG DE 2018	02/04/2018

- El refugi núm. 0758 del carrer de La Florida (Nou Barris)

Fotos: Mossos d'Esquadra

- El refugi núm. 0722 del carrer de Burgos (Sants-Montjuïc)

- El refugi núm. 0722 del carrer de Burgos (Sants-Montjuïc)

Fotos: Dídac Pàmies

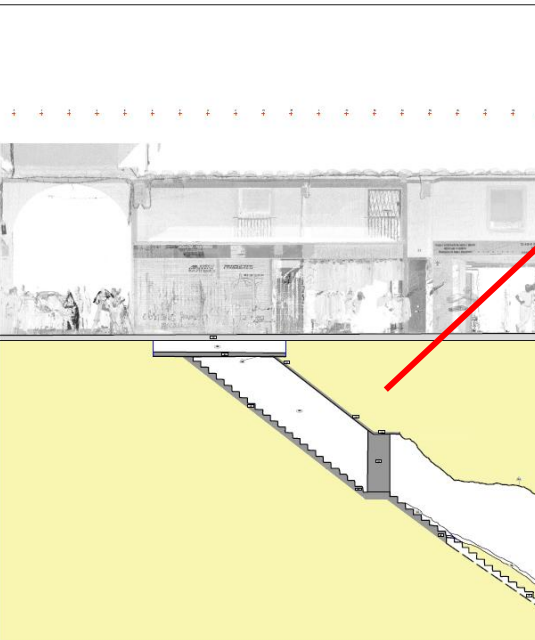
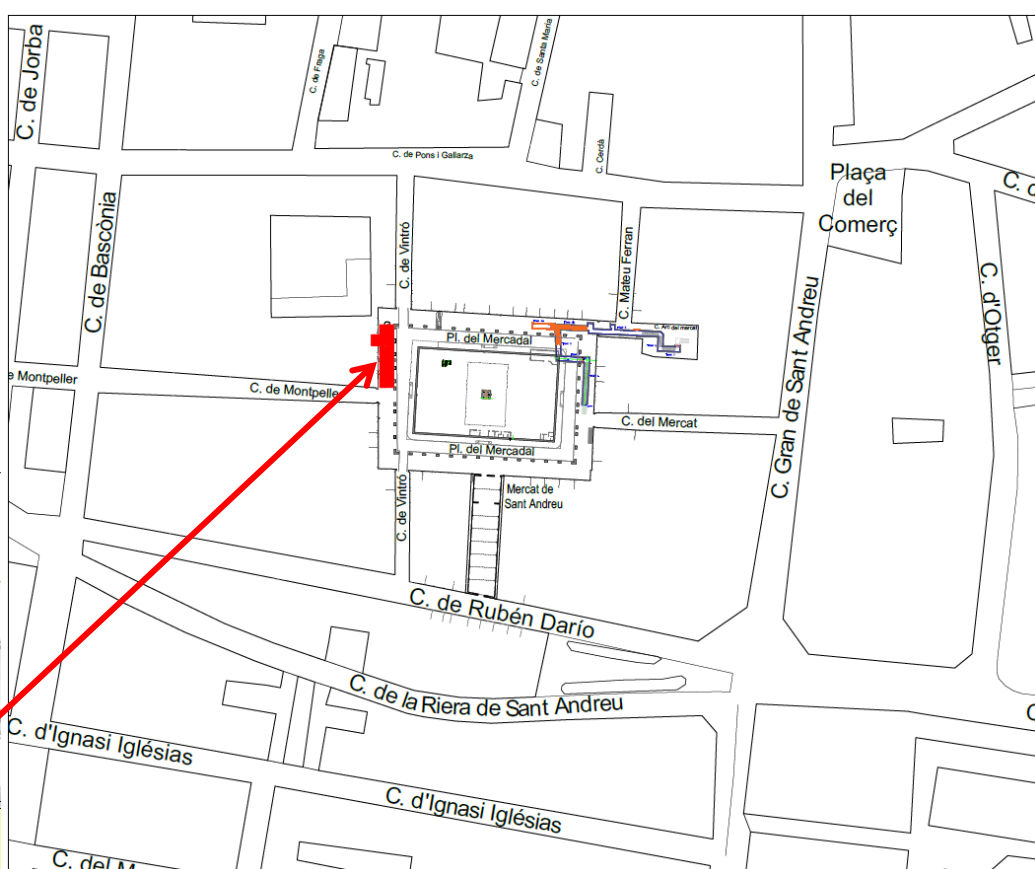
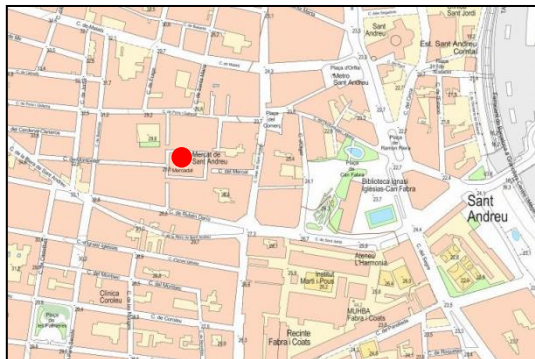
- El refugi núm. 0439 de la plaça del Mercadal (Sant Andreu)

Quadre vermell. Detall del tram del refugi al que es va poder accedir.

La llegenda de la dreta del plànol diu:
"Barcelona 29-9-1937"
"Les cotes en parèntesis [sic] corresponen al sol del refugi"
"Refugi de cabuda per a 4300 persones"

- El refugi núm. 0439 de la plaça del Mercadal (Sant Andreu)

ABANS SERVEIS PATRIARLS	
LEGENDA	
■ Zona afectada	
INTERVENCIÓ Intervenció arqueològica a la Plaça del Mercadal, 41 (Mercat de Sant Andreu), Districte de Sant Andreu, Barcelona.	
TÍTOL Pla del localització	
DIRECCIÓ Mireia Crespo Sells	
PLANEJAMENT Jordi Charak Tsour, Mariantxa Garó Añónez	
Núm. EXPEDIENT 478 K121 NIB 2021/1-29299	CODI 101/14
DATA Juliol-setembre de 2021	
BASE TOPOGRÀFICA CSC 1:5000 Sistema de referència ETRS89	
ESCALA 1:1000	
Núm. 1	CLIENT Institut Municipal de Mercats de Barcelona

Districte de Sant Andreu, Barcelona.	
TÍTOL Secolí A-A. Secolí estratègic	
DIRECCIÓ Mireia Crespo Sells	
PLANEJAMENT Jordi Charak Tsour, Mariantxa Garó Añónez	
Núm. EXPEDIENT 478 K121 NIB 2021/1-29299	CODI 101/14
DATA Juliol-setembre de 2021	
BASE TOPOGRÀFICA Catalunítics	
ESCALA 1:100	
Núm. 1	CLIENT Institut Municipal de Mercats de Barcelona

- El refugi núm. 0439 de la plaça del Mercadal (Sant Andreu)

Fotos: Oscar Varas

- Materials arqueològics recuperats de l'interior dels refugis antiaeris

Fotos: SABCN

N

Els refugis antiaeris: protocol d'actuació

B

C

Riscos concrets refugis

Enfonsament

mossos d'esquadra

Riscos concrets refugis

Dificultat d'accés

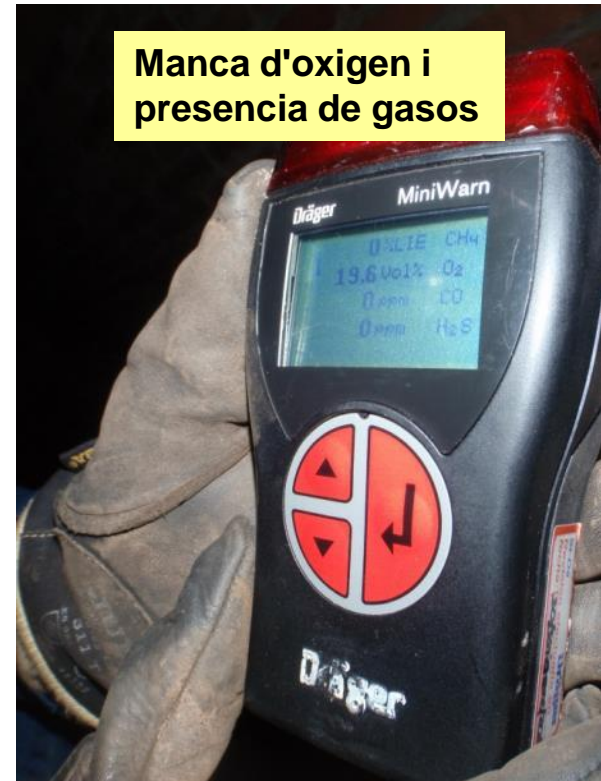

Riscos concrets refugis

Risc de caigudes a diferents nivells

Manca d'oxigen i presència de gasos

Ferides amb agents contaminants,

-El Servei d'Arqueologia de Barcelona i la Unitat de Subsòl dels Mossos d'Esquadra

Arran d'aquest increment en les tasques de localització i documentació d'espais patrimonials confinats, des de l'any 2013 el Servei d'Arqueologia de Barcelona (ICUB) manté una estreta col·laboració amb la Unitat de Subsòl dels Mossos d'Esquadra de la Generalitat de Catalunya.

- Concretar un protocol d'accés a aquells espais soterrats i confinats, de caire patrimonial, com en el cas de refugis antiaeris, i així poder accedir amb seguretat a aquests indrets.
- Accedir a nombrosos espais patrimonials al subsòl de la ciutat, alguns desconeguts, tot ampliant el seu coneixement i la informació topogràfica, documental i fotogràfica.
- **Conveni de col·laboració** entre el SABCN i la USCME, per compartir informació i concretar un protocol d'accés per aquests espais, i així accedir amb seguretat.

N

Els refugis antiaeris: recursos

B

C

- **Divulgació i difusió sobre refugis antiaeris des del Servei d'Arqueologia de Barcelona:**

- **Web Servei d'Arqueologia de Barcelona**

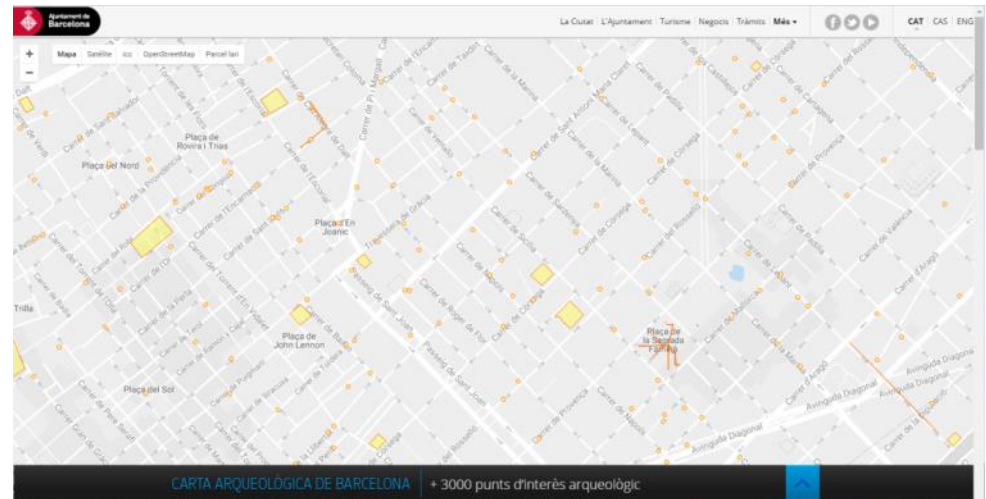
<http://ajuntament.barcelona.cat/arqueologiabarcelona/>

The image shows a screenshot of the website 'Servei d'Arqueologia de Barcelona'. The header includes the organization's name, a search bar, and social media links. Below the header is a navigation menu with items like 'El Servei', 'Actualitat', 'Intervencions', 'Conservació-Restauració', 'Centre documentació', 'Pla Bàrmino', 'Publicacions', 'Recursos', and 'Premsa'. The main content area is titled 'Notícies' and features a grid of six news articles, each with a thumbnail image and a brief title and description. The articles include: 'El mosaic del meu barri', '100 anys de l'Arxíu Històric de la Ciutat de Barcelona', 'Ca l'Estruch (S.XVII-XX): un antic mas a la cor de Sant Andreu de Palomar', 'Intervencions arqueològiques en curs a Barcelona (Març-Abril)', 'Una presó de dones del segle XIX a la plaça de Josep Maria Folch i Torres', and 'Intervencions arqueològiques en curs a Barcelona (Gener-Febrer)'. A vertical red and white striped pole is visible on the left side of the screenshot.

- **Carta Arqueològica de Barcelona**

<http://cartaarqueologica.bcn.cat/>

The image shows a screenshot of the 'Carta Arqueològica de Barcelona' map. The map displays a grid of streets in Barcelona, with numerous yellow dots indicating the locations of archaeological sites. The map interface includes a search bar at the top left, navigation controls, and a legend. The bottom of the map features a dark blue banner with the text 'CARTA ARQUEOLÒGICA DE BARCELONA + 3000 punts d'interès arqueològic'. The top right corner of the map shows the text 'La Ciutat: L'Ajuntament, Turisme, Negoci, Trànsit, Més' and language options 'CAT', 'CAS', 'ENG'.

- **La Ciutat dels Refugis**

<https://ajuntament.barcelona.cat/arqueologiabarcelona/refugis/ca/>

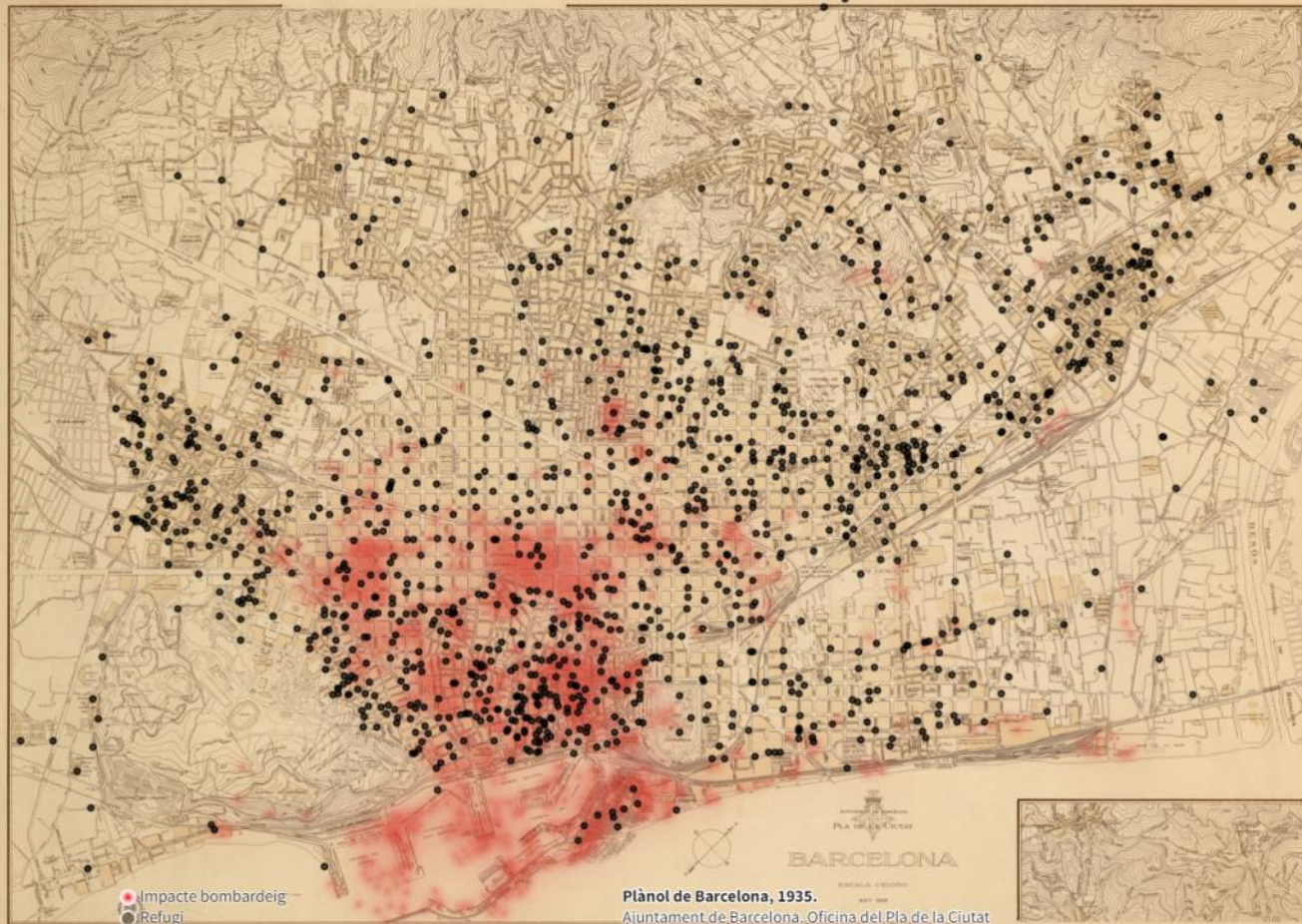
LA CIUTAT
DELS
REFUGIS

EXPLORA
EL MAPA

PROPOSTES
DE CERCA

- **La Ciutat dels Refugis**

<https://sketchfab.com/3d-models/refugi-antiaeri-312-3-mas-guinardo-barcelona-338dbde284db4a08a5fc53ad83d7f4c7>

